

Р.П.Федоренко

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО ШЛЮБУ ТА СІМ'Ї

Методичні рекомендації до освітнього компонента

«Психологічна готовність до шлюбу та сім'ї»

Для здобувачів вищої освіти

Спеціальності «Практична психологія»

ОС «Бакалавр»

УДК 316.6 : 316.362 (072)

Ф 33

Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Протокол № 7 від 27 березня 2024 р.)

Рецензенти :

Кульчицька А.В. - кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Грицюк І.М. - кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології та психодіагностики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Ф 33 Федоренко Р.П.

Психологічна готовність до шлюбу та сім'ї : методичні рекомендації до освітнього компонента «Психологічна готовність до шлюбу та сім'ї».
Луцьк, Вежа-Друк : 2024. 35 с.

У методичних рекомендаціях до вибіркового освітнього компонента «Психологічна готовність до шлюбу та сім'ї» висвітлено важливі питання теоретичного матеріалу щодо поняття сім'ї та її динаміки; наукових поглядів на еволюційну модель шлюбно-сімейних взаємин; впливові батьківської сім'ї на готовність молоді до подружнього життя; сучасні умови формування шлюбного партнерства.

Методичні рекомендації містять: силабус освітнього компонента, зміст практичних завдань, завдання для самостійної роботи, питання до самоконтролю, інформаційні ресурси та рекомендовану літературу.

Методичні вказівки рекомендуються студентам факультету психології спеціальності Психологія освітньо-професійної програми «Практична психологія», освітнього ступеня «Бакалавр» і повністю відповідають навчальній програмі з освітнього компонента.

УДК 316 6 : 316.362 (072)

ВНУ імені Лесі Українки, 2024
Федоренко Р.П., 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА	4
АНОТАЦІЯ КУРСУ	5
СТРУКТУРА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА.....	6
ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ	8
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ	11
ПОЛІТИКА ОЦІНЮВАННЯ	13
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ	15
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО САМОКОНТРОЛЮ	16
КОРОТКИЙ СЛОВНИК УЖИВАНИХ ТЕРМІНІВ.....	20
ПСИХОЛОГІЧНІ МЕТОДИ СІМЕЙНОЇ ДІАГНОСТИКИ.....	25
ПСИХОГРАМА ПОДРУЖНІХ ВЗАЄМИН	27
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	31

ВСТУП

Освітній компонент «Психологічна готовність до шлюбу та сім'ї» є вибіркоким курсом професійної та практичної підготовки фахівців-психологів. Тематика освітнього компонента призначена для вивчення студентами історії розвитку шлюбно-сімейних взаємин; особливостей функціонування сучасної сім'ї; соціально-психологічних чинників вибору шлюбного партнера; специфіки організації й проведення консультативного процесу з ними; застосування спеціальних технік в роботі практичного психолога.

Вивчення вибіркового освітнього компонента «Психологічна готовність до шлюбу та сім'ї» не обмежується засвоєнням теоретичного матеріалу, також формує у студентів певні практичні навички, знайомить з особливостями психологічної допомоги молоді при виборі партнера та подружнім парам у ситуаціях сімейних криз.

ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Таблиця 1

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітній рівень	Характеристика освітнього компонента
Денна форма навчання	05 Соціально-поведінкові науки 053 Психологія Практична психологія Бакалавр	Вибіркова
		Рік навчання 3
		Семестр 6-й
Кількість годин/кредитів 120/4		Лекції - 10 год.
		Практичні (семінарські) - 20 год.
		Самостійна робота - 82 год.
ІНДЗ: немає		Консультації - 8 год.
	Форма контролю: залік	
Мова навчання українська		

АНОТАЦІЯ КУРСУ

Пререквізити: Вивчення вибіркового освітнього компонента базується на відповідних курсах загального та професійного циклів підготовки попередніх років навчання: загальна психологія, основи практичної психології, психодіагностика, вікова психологія, психологія сім'ї та психологічне консультування

Постреквізити: Психологічний супровід сім'ї, психотерапія, психологія сімейної кризи.

Метою викладання вибіркового освітнього компонента «Психологічна готовність до шлюбу та сім'ї» є ознайомлення студентів з широким колом теоретико-методологічних питань шлюбу та сім'ї, оволодіння категоріальним апаратом психології сім'ї та готовності до шлюбно-сімейних стосунків на базі ґрунтового знайомства з основною психологічною літературою, розуміння особливостей роботи практичного психолога з питань готовності молоді до подружнього життя, формування вмій та навиків проведення консультативного процесу з подружньою парою, яка потребує допомоги, та молоддю щодо їхньої готовності до подружнього життя.

Предмет вивчення навчальної дисципліни: психологічні основи функціонування та розвитку шлюбно-сімейних взаємин; готовність сучасної молоді до шлюбно-сімейних взаємин, гендерні аспекти підготовки до подружнього життя.

Завданнями курсу передбачається дати студентам знання про процес функціонування сім'ї, що ґрунтується на всебічному аналізі сучасних підходів до її вивчення; культуру взаємин у сім'ях, сумісність у шлюбі, навчити студентів користуватись діагностичним інструментарієм при вивченні особливостей функціонування сім'ї та її проблемних зон і складниками психограми сім'ї.

4. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ (КОМПЕТЕНТНОСТІ)

Загальні компетентності (ЗК)

- ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК 4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК 8. Навички міжособистісної взаємодії.
- ЗК 9. Здатність працювати в команді.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)

- СК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.

СК5. Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій.

СК9. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну діяльність відповідно до запиту.

СК10. Здатність дотримуватися норм професійної етики.

Програмні результати навчання (ПР)

ПР3. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.

ПР10. Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника.

ПР15. Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

СТРУКТУРА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Таблиця 2.

№	Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
		Усього	у тому числі						
			Лек.	Практ.	Лаб.	Кон-сульт.	Метод викладання	Само-стійн. робота	Форми контролю
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні підходи до вивчення шлюбно-сімейних взаємин									
	Тема : Еволюція шлюбу та сім'ї в історії людського суспільства	12		2			Лекція-диспут	10	ІРС 4
	Тема : Концептуальні підходи до дослідження молоді сім'ї	16	2	2		2	Лекція-диспут	10	ДБ 4

Тема : Підготовка до сімейного життя. Гендерні аспекти підготовки до шлюбу	16	2	2		2	Метод круглого столу	10	ДС 6
Тема : Соціально-психологічні чинники вибору шлюбного партнера. Вплив батьківської сім'ї на готовність молоді до подружнього життя.	18	2	4			Лекція-диспут	12	ДС 6
Разом за змістовим модулем 1	62	6	10	-	4		42	20
Змістовий модуль 2. Особливості надання консультативної допомоги з питань шлюбу та сім'ї								
Тема: Порушення функціонування сім'ї. Психодіагностика в роботі сімейного психолога.	14	2	2			Лекція-диспут	10	РЗ/К 2
Тема: Психологічна допомога сім'ї. Психограма подружніх взаємин.	14		2		2	Лекція-диспут	10	ІРС 4
Тема: Психотерапія кризових подружніх пар.	16	2	2		2	Лекція-диспут	10	РП 3
Тема: Психокорекційна програма роботи з кризовими молодими подружжями*.	14		4			Проблемна лекція	10	РМГ 4
Разом за змістовим модулем 2	58	4	10	-	4		40	20
Оцінювання знань (балів) :								
Практичні, лабораторні								40 -
Підсумкова контрольна робота								60
ІНДЗ								-
Всього годин/балів	120	10	20	-	8		82	100

**До проведення занять з освітнього компонента залучаються практичні психологи, які працюють з сім'ями, в т.ч. фахівці РАЦСу.*

Заняття включають інтерактивні методи навчання:

ДС – дискусія, РЗ/К – розв'язування задач/кейсів, ІРС –індивідуальна робота студента, РМГ – робота в малих групах, РП – робота в парах, Р – реферат, а також аналіз власної діагностично-консультативно-терапевтичної діяльності тощо.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Практичне завдання № 1-2

Тема : Постановка проблеми сімейних взаємин у сучасній психології

Питання для обговорення:

1. Еволюція шлюбу та сім'ї в історії людського суспільства
2. Сім'я та суспільні трансформації
3. Тенденції розвитку альтернативних форм шлюбно-сімейних взаємин
4. Сучасна модель сім'ї, її особливості
5. Функціонально-рольова структура сім'ї
6. Емоційні взаємини у шлюбі

Практичне завдання № 3

Тема : Гендерні аспекти підготовки до шлюбу

Питання для обговорення:

1. Наукове обґрунтування поділу людей на чоловіків і жінок.
2. Особливості гендерних стереотипів.
3. Поняття гендерної ідентичності.
4. Вплив гендерних установок на шлюбно-сімейні уявлення юнаків і дівчат.

Практичне завдання № 4-5

Тема : Соціально-психологічні чинники вибору шлюбного партнера

Питання для обговорення:

1. Теоретичний аналіз особливостей вибору шлюбного партнера.
2. Особливості задоволеності власних потреб у стосунках з партнером.
3. Відмінність у побудові стосунків між самоактуалізованими особистостями і тими, хто живе дефіцитарними потребами.
4. Основні стадії перед шлюбного періоду (за Бернардом Мурстейном).
5. Рольові очікування партнерів і рольова поведінка.

Практичне завдання № 6-7

Тема : Взаємини у батьківській сім'ї як чинник готовності молоді до подружнього життя.

Питання для обговорення:

1. Фактори, що впливають на позицію молоді у ставленні до подружнього життя.
2. Роль і місце батьківської сім'ї у формуванні уявлень молоді про подружнє життя.
3. Прояв сиблінгової позиції партнерів при вибудовуванні партнерських стосунків.
4. Вплив моделі батьківської сім'ї на формування власної сім'ї у сучасній молоді.
5. Проблеми інтерперсональної комунікації у сучасній ім'ї.
6. Феномен «батьківського програмування» за Еріком Берном.

Практичне завдання № 8-9

Тема : Проблеми сучасної сім'ї. Психологічна допомога подружнім парам та іншим членам родини.

Питання для обговорення:

1. Стадії шлюбу та кризові періоди подружнього життя.
2. Порушення функціонування сім'ї.
3. Процеси розпаду й дестабілізації подружніх взаємин.
4. Ревнощі й зрада як феномени подружнього життя.
5. Консультативна робота з сім'єю.
6. Індивідуальне консультування подружжя.
7. Психологічна допомога дітям розлучених батьків.
8. Психологічна допомога при насиллі в сім'ї.

Практичне завдання № 10.

Тема : Психограма подружніх взаємин.

Питання для обговорення:

1. Аналіз порушень функціонування молодої сім'ї.
2. Основні методи діагностики подружніх взаємин.
3. Особливості роботи психолога з подружньою парою.
4. Збір діагностичного матеріалу.
5. Аналіз і оформлення отриманих результатів.

Рекомендована література :

1. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї : курс лекцій. Київ: МАУП, 2001. 170 с.
2. Бріш К. Г. Розлади прив'язаності: від теорії до терапії: (посібник) / К. Г. Бріш. Львів, 2012. 314 с.
3. Волошко Д. О. Основні чинники ефективності спілкування молодого подружжя. Вісник. Соціологія. Психологія. Педагогіка. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2006. Вип. 26. С. 40–44.
4. Зозуль Т. В. Психологічні особливості розподілу сімейних ролей у подружніх парах із суттєвою різницею у віці / Психологія і особистість. 2016. № 1(9). С. 129–138.
9. Кісарчук З. Г., Єрмусевич О. І. Психологічна допомога сім'ї: Навч. посіб. У 3 кн. Київ: Главник, 2006. Кн. 1. 128 с.
10. Кісарчук З. Г., Омельченко Я. М., Г. П. Лазос [та ін.]. за ред. З. Г. Кісарчук. Особливості стосунків «психотерапевт-клієнт» у сучасному соціокультурному середовищі: монографія / Київ, Видавничий Дім «Слово», 2017. 225 с.
11. Кляпець О. Феномен емоційного вигорання в сім'ї. Соціальна психологія. 2006. № 4. С. 168–176.
12. Козловська Е. В. Психологічна готовність молодого подружжя до гармонізації стосунків : дис. канд. психол. наук. Київ., 2010.
13. Магдисюк Л. І. Методичні рекомендації до курсу «Психологія сімейної кризи». Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 22 с.
14. Магдисюк Л. І. Особливості шлюбно-сімейних стосунків у залежності від подружнього стажу: діагностика та консультування : монографія / Л. І. Магдисюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 188 с.
15. Магдисюк Л. І. Психологічна допомога дитині та сім'ї: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 324 с.
16. Магдисюк Л., Замелюк М., Безпарточна О., Борбич Н. Психологічна допомога дитині та сім'ї: практикум. навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 280 с.

17. Магдисюк Л.І., Федоренко Р. П. Основи психологічного консультування : навчальний посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 360 с.
18. Максимова Н. Ю Сімейне консультування : навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 304 с.
19. Онуфрієнко Л. О. Психологічний комфорт у сім'ї – запорука успішного розвитку особистості дитини. Обдарована дитина. 2011. № 10. С. 59–62.
20. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : навч. посіб. Вид. 2-ге, змін. та доповн. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 480 с.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

	Тема	К-сть годин
1	Тема: Сім'я в житті суспільства. Історичні форми сім'ї. Звичаї і традиції української сім'ї.	10
2	Тема: Сім'я як мала соціальна група. Специфіка внутрішньо-сімейних процесів.	10
3	Тема: Підготовка молоді до сімейного життя. Історичні аспекти проблеми підготовки до подружнього життя. Гендерні аспекти підготовки до шлюбу. Показники готовності до сімейного життя.	10
4	Тема: Поняття про психологічну готовність до подружнього життя. Функціонально-рольова структура взаємин. Життєвий цикл сім'ї. Емоційні взаємини у шлюбі. Вплив батьківської сім'ї на готовність молоді до шлюбу.	10
5	Тема: Поняття про психологічний клімат в сім'ї. Типи взаємин. Види психологічного клімату. Фактори благополуччя сімейних взаємин. Фактори ризику. Психодіагностика функціонування молодої сім'ї.	10
6	Тема: Психологічна сумісність . Функції і ролі в сім'ї. Типологія сімейних ролей. Особливості сімейного спілкування на різних стадіях подружнього життя. Психограма подружніх взаємин.	12
7	Тема: Психологія і психопрофілактика сімейних конфліктів. Особливості особистості партнера, патологічні риси характеру та конфліктність. Психотерапія кризових подружніх пар.	10

8	Тема: Психологічна допомога сім'ї. Психокорекційна програма роботи з кризовими молодими подружжями.	10
	Всього :	82

Методичні вказівки до проведення самостійної роботи студентів під час вивчення вибіркового ОК «Психологічна готовність до шлюбу та сім'ї»

Актуальність і значущість оволодіння матеріалами названого освітнього компонента передбачають інтенсивну самостійну роботу студента над спеціальною навчальною літературою, науковою літературою, науковими статтями та діагностичним інструментарієм.

Самостійна робота студента є основним засобом засвоєння навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять, без участі викладача.

Самостійна робота студентів при опануванні матеріалом ОК «Психологічна готовність до шлюбу та сім'ї» включає:

- опрацювання теоретичних основ лекційного матеріалу;
- вивчення окремих питань, що не розглядаються у курсі лекцій;
- підготовку до практичних занять;
- завдання з опрацювання окремих статей та ситуацій;
- відпрацювання окремих технік психологічного консультування, які застосовуються в роботі з сім'єю;
- самостійний підбір та проведення діагностичних методик щодо завдань індивідуальної роботи студента;
- систематизацію вивченого матеріалу та підготовку до заліку.

Самостійна робота реалізується у виступах студентів з доповідями, повідомленнями на практичних заняттях, наукових гуртках, наукових конференціях і т.д.

У процесі самостійної роботи студентам надається методична допомога, а також здійснюється контроль та аналізуються її результати викладачем.

ПОЛІТИКА ОЦІНЮВАННЯ

Політика викладача щодо студента

Вимоги викладача:

- обов'язкове відвідування навчальних занять;
- активність студента під час практичних занять;
- своєчасне виконання завдань самостійної роботи;
- виконання контрольних завдань;
- відпрацювання занять, що були пропущені або не підготовлені (незадовільні оцінки) на консультаціях;

Недопустимо:

- пропуск занять без поважних причин;
- запізнення на заняття;
- користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття (за винятком дозволу викладача при необхідності виконання певних завдань, передбачених навчальною дисципліною);
- порушення дисципліни;
- списування та плагіат.

Поточний контроль здійснюється на кожному практичному занятті за результатами виконання практичних завдань й усних відповідей студентів із теми, що вивчається.

Поточний контроль на практичному занятті передбачає оцінювання теоретичної підготовки здобувачів вищої освіти із зазначеної теми (у тому числі, самостійно опрацьованого матеріалу) під час роботи на практичних заняттях та набутих навичок під час виконання завдань практичних робіт.

Критерії поточного оцінювання знань здобувачів: на практичному занятті (оцінюється в діапазоні від 0 до 4 балів): 4 бали – завдання виконане в повному обсязі, відповідь вірна, наведено аргументацію, використовуються професійні терміни; 3 бали – завдання виконане не в повному обсязі, обґрунтування відповіді недостатнє; 2 бали – завдання виконане частково, у звіті допущені суттєві помилки, низький рівень володіння професійними термінами; 1 бал – низький рівень і виконання завдання, і володіння професійною термінологією; 0 балів – завдання не виконане. Викладачем оцінюється повнота розкриття питання, цілісність, системність, логічна послідовність, вміння формулювати висновки, акуратність оформлення письмової роботи, самостійність виконання.

Максимально за усні відповіді на практичних заняттях першого-другого змістових модулів студент може набрати 40 балів.

Проміжний модульний контроль (залікова контрольна робота).

Змістовий модуль №2 завершується підсумковою контрольною роботою, містить 2 теоретичні питання і одне практичне завдання, яке передбачає психологічний аналіз запропонованої ситуації. Кожне запитання, як і практичне завдання, оцінюється максимально в 20 балів. Загальна максимальна кількість балів – 60. Критерії оцінювання знань здобувачів при виконанні контрольної роботи (оцінюється в діапазоні від 0 до 20 балів за кожне з двох теоретичних питань): 20 балів – відповідь була правильною, повною, розлогою, викладена логічно, з використанням термінології. Якщо відповідь неповна, питання розкрито частково, подекуди зустрічаються неточності - оцінюється від 10 до 19 балів. Якщо відповідь студента дуже коротка, не структурована, не розкриває суті запитання - вона може бути оцінена від 0 до 9 балів.

Третє питання передбачає виявлення практичних знань і навичок студента і оцінюється відповідно до продемонстрованих практичних вмінь студента: володіння теоретичним матеріалом у відповідності до ситуації, вміння адекватного підбору і застосування практичного інструментарію, професійний аналіз ситуації, формулювання висновків і оцінюється від 0 до 20 балів.

Загальна сума балів визначається як сума балів за поточну навчальну діяльність та підсумкову контрольну роботу. Максимальна кількість балів, які студент може набрати за результатами оцінювання всіх видів навчальної діяльності, дорівнює 100.

Разом з тим, здобувачам нараховуються додаткові бали з освітнього компоненту за участь у формальній та інформальній освіті, а також інших заходах, які організуються кафедрою.

Неформальна освіта дає змогу здобувачеві освіти отримати додаткові бали (0-10) і представлена такими видами роботи: курси підвищення професійної компетентності за відповідною проблематикою (КППК) – 6 балів, УК – участь у конференції - 4 бали, робота з клієнтом - 6 балів, участь у науково-практичних заходах – 2 бали, публікації наукових матеріалів – 4 бали і т.п.

Здобувач має право на зарахування результатів навчання, отриманих у **інформальній освіті**, у кількості 0-6 балів.

Порядок та процедура визнання результатів навчання, отриманих у неформальній та/або інформальній освіті, здійснюється відповідно до п.3 Положення про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті у Волинському національному університеті імені Лесі Українки (Наказ № 220-з від 29.06.2022 р.).

За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, працевлаштування, міжнародне стажування) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу.

Політика щодо академічної доброчесності

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

Самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання;

Посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

Дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; дотримання принципів та положень Етичного кодексу психолога (<http://nsj.gov.ua/files/1448287570%D0%95%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0.docx.pdf>);

Надання достовірної інформації про результати власної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

За порушення академічної доброчесності (плагіат, фальсифікація, списування, обман тощо) здобувачі освіти можуть бути притягнені до академічної відповідальності: повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо); повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; відрахування з Університету.

Усі письмові роботи перевіряються на наявність плагіату і допускаються до захисту із коректними текстовими запозиченнями не більше 25%. Списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних пристроїв). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час он-лайн тестування (наприклад, програма Kahoot).

Політика щодо дедлайнів та перескладання

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності балів). Перескладання модулів відбувається за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Формою підсумкового контролю є залік. У випадку незадовільної підсумкової оцінки, або за бажанням підвищити рейтинг, здобувач може добрати бали, виконавши певний вид робіт (наприклад, здати одну із тем, або перездати якусь тему, написавши підсумковий тест тощо). Залік відбувається у формі усного опитування. Здобувач освіти може не складати його, якщо за результатами поточного оцінювання та контрольної роботи набирає 75 і більше балів.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Оцінка в балах	Лінгвістична оцінка	Оцінка за шкалою ECTS	
		оцінка	пояснення
90-100	Відмінно	A	відмінне виконання
82-89	Дуже добре	B	вище середнього рівня
75-81	Добре	C	загалом хороша робота
67-74	Задовільно	D	непогано
60-66	Достатньо	E	виконання відповідає мінімальним критеріям
1-59	Незадовільно	F	необхідне перескладання

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Поняття «шлюб» і «сім'я», функції сім'ї і «сімейні ролі», структура і типологія сім'ї.
2. Рівні психологічної сумісності в шлюбі.
3. Типи батьківського та материнського ставлення і його порушення.
4. Історія розвитку шлюбно-сімейних взаємин.
5. Поняття та види психологічного клімату сім'ї, його ознаки.
6. Причини порушень в батьківському ставленні і реакції дітей на неадекватне ставлення батьків.
7. Параметри обстеження та методи діагностики соціально-економічних і демографічних характеристик сім'ї.
8. Підходи православної, католицької та протестантської церкви до сім'ї.
9. Кризові періоди в шлюбі.
10. Особливості та причини конфліктної поведінки дитини в сім'ї. Параметри оцінки мікрооточення сім'ї та методи його діагностики. Сучасні тенденції розвитку сім'ї.
11. Типологія конфліктів підлітків з батьками і особливості прояву конфліктності у підлітковому віці.
12. Дати оцінку особистісному і суспільному значенню функцій сім'ї в партнерстві та функції сім'ї в суспільстві.
13. Сімейні норми і санкції, функціонально-рольова узгодженість, як фактори подружньої сумісності.
14. Особливості та складові процесу відділення від сім'ї в період дорослості. Позитивні і негативні зони функціонування сім'ї на різних стадіях, методи їх діагностики.

15. Структура сучасної сім'ї та особливості її порушення.
16. Поняття «суперечка», «сварка», «маятник конфлікту».
17. Особливості сприйняття процесу відділення від сім'ї з позиції батьків і дітей.
18. Параметри оцінки та методи діагностики благополуччя сім'ї.
19. Типологія та моделі сім'ї.
20. Задоволеність шлюбом, відмінності в незадоволеності шлюбом.
21. Психологічні проблеми виховання дітей в неповній сім'ї в залежності від її типології.
22. Параметри дослідження та методи діагностики індивідуальних особливостей подружжя.
23. Основні етапи життєвого циклу та динаміка сім'ї.
24. Вплив сім'ї на розвиток та формування особистості.
25. Шляхи і засоби гармонізації виховання в неповній сім'ї. Методи діагностики дозвілля членів сім'ї.
26. Особливості функціонування сім'ї на стадії її зародження. Лідерство і головенство у сім'ї, стилі лідерства в сім'ї. Психологічні проблеми виховання прийомних дітей.
27. Методи діагностики зон конфлікту та потенційного ініціатора конфліктів в сім'ї.
28. Особливості функціонування сім'ї з дітьми, які не почали трудову діяльність.
29. Соціальні та психологічні проблеми виховання дітей, які залишилися без опіки батьків.
30. Методи діагностики психологічної сумісності подружньої пари.
31. Особливості функціонування сім'ї на завершальному етапі її життєдіяльності.
32. Параметри оцінки рівня психологічної сумісності та методи їх діагностики.
33. Проблеми сучасної сім'ї.
34. Типологія сімейних ролей, рольові домагання і очікування.
35. Методи діагностики ціннісно-мотиваційної сфери подружжя.
36. Розлучення як соціальне явище, соціальні наслідки розлучення.
37. Особливості дошлюбних стосунків, вибору партнера, мотивів до одруження.
38. Методи діагностики міжособистісних стосунків подружжя.
39. Шлюбнорозлучна ситуація в Україні та закордоном.
40. Труднощі психосексуальної адаптації та фактори ризику у молодому шлюбі.
41. Методи діагностики міжособистісних стосунків в сім'ї. Причини та мотиви розлучень.

42. Проблема «маски» і періоду «нормотворчості» на етапі молодії сім'ї.
43. Методи діагностики внутрішньо-сімейного спілкування.
44. Об'єктивні та суб'єктивні фактори розлучень.
45. Особливості життєдіяльності та адаптації молодії сім'ї.
46. Порушення в життєдіяльності сім'ї та фактори, що їх зумовлюють.
47. Методи діагностики емоційного стану членів сім'ї.
48. Дестабілізуючі елементи подружніх стосунків.
49. Місце привабливості і кохання у просімейній мотивації.
50. Типи порушень функціонування сім'ї.
51. Методи діагностики психологічного клімату сім'ї.
52. Особливості адаптації до розлучення, етапи адаптації.
53. Особливості сімейного спілкування на різних стадіях розвитку сім'ї.
54. Вплив порушень життєдіяльності сім'ї на травматизацію особистості.
55. Методи діагностики функціонально-рольової узгодженості в шлюбі.
56. Шлюборозлучна ситуація в сприйнятті розлучених, психічне самопочуття та поведінка чоловіка і жінки після розлучення.
57. Характеристика шлюбу у літньому віці (соціальна, психологічна, емоційна, сексуальна сфери).
58. Порушення особистісних передумов функціонування сім'ї.
59. Методи діагностики батьківсько-дитячих взаємин.
60. Види і форми допомоги розлученим.
61. Особливості сімейних стосунків у середньому віці, вплив вторинної адаптації на стабільність шлюбу.
62. Роль батька та матері в післярозлучній ситуації.
63. Особливості прояву кризи у середньому та літньому шлюбі, шляхи її подолання.
64. Порушення міжособистісної комунікації в сім'ї та її ознаки.
65. Методи діагностики батьківських установок та батьківського ставлення.
66. Особливості функціонування та проблеми неповної сім'ї.
67. Види та типологія конфліктів у сім'ї.
68. Порушення механізмів інтеграції сім'ї.
69. Методи діагностики подружньої адаптації та необхідність її вивчення в практиці сімейного консультування.
70. Особливості функціонування та проблеми позашлюбної сім'ї.
71. Джерела та причини конфліктів в сім'ї, вплив якостей особистості на конфліктність у сімейних стосунках.
72. Порушення структурно-рольових основ сім'ї.
73. Необхідність вивчення сімейної взаємодії та методи її діагностики.
74. Особливості функціонування повторного шлюбу та його проблеми.

75. Ознаки та структура напруженості в сім'ї.
76. Мотиви виникнення патологізуючих ролей в сім'ї.
77. Методи діагностики соціальної перцепції в сім'ї.
78. Особливості розвитку проблемної сім'ї та формального шлюбу.
79. Вплив сімейних конфліктів на психічне здоров'я подружжя та дітей.
80. Схема та методи сімейної діагностики, спрямованої на дитину.
81. Соціально-психологічна оцінка проблеми самотності, її види та причини.
82. Методи вирішення конфліктних ситуацій в сім'ї.
83. Особливості психосексуального розвитку на різних вікових етапах.
84. Параметри обстеження пар, що беруть шлюб, та методи їх діагностики.
85. Сприятливі та несприятливі фактори сімейних стосунків.
86. Характеристика функцій батьків по ставленню до дітей та дитячої емансипації і її видів.
87. Схема методів діагностики порушень сімейного функціонування.
88. Причини та обставини виникнення подружньої зради, реакції подружжя на зраду.
89. Батьківський авторитет та його складові, види батьківської влади.
90. Психологічна готовність до сімейного життя та її компоненти.

КОРОТКИЙ СЛОВНИК УЖИВАНИХ ТЕРМІНІВ

Агресія – індивідуальна чи колективна поведінка, спрямована на заподіяння фізичної чи психологічної шкоди або знищення іншої людини.

Адюльтер – вступ одного із членів подружжя в сексуальний зв'язок з іншою особою, яка перебуває в шлюбі, або є одинокою.

Альтернативні способи поведінки клієнта – різні, нерідко протилежні, способи поведінки клієнта, пов'язані з практичним вирішенням його проблеми.

Безоцінкове ставлення психолога-консультанта до клієнта – відмова психолога-консультанта від оцінювання особистості чи поведінки клієнта в термінах «добре» чи «погано»; налаштованість психолога-консультанта на краще розуміння клієнта як особистості, прийняття його такою людиною, якою він є.

Вербальна підтримка клієнта – спосіб мовного стимулювання клієнта до активного співробітництва з психологом - консультантом під час проведення психологічної консультації; використання психологом-консультантом різних слів та виразів для того, щоб зняти психологічну напругу клієнта, особливо на стадії проведення сповіді.

Вивчення особистості клієнта – психодіагностичне обстеження психологом-консультантом клієнта як особистості для вияву тих індивідуальних його особливостей, які бажано знати для більш глибокого розуміння проблеми, з якою клієнт звернувся в психологічну консультацію. Вивчення особистості клієнта потрібне також для того, щоб довести до свідомості клієнта суть його проблеми і знайти найбільш ефективні способи її вирішення за активної участі самого клієнта.

Емоційна підтримка клієнта – емоційно забарвлені слова і практичні дії психолога-консультанта, у яких проявляється відкрита, зацікавлена емоційна підтримка психологом-консультантом того, що говорить, робить або збирається зробити клієнт.

Емоція – реакція організму на вплив зовнішніх та внутрішніх подразників, які мають яскраво виражене суб'єктивне забарвлення і охоплюють усі види чутливості.

Емпатія (психолога-консультанта до клієнта) – особливе почуття, завдяки якому психолог-консультант може ніби зсередини розуміти психологію клієнта, проникати в його внутрішній, психологічний світ, краще і глибше пізнавати особистість клієнта і його стан.

Інтимно-особистісне психологічне консультування – психологічне консультування, яке проводиться у зв'язку з інтимно-особистісними проблемами клієнта, таких, про які він переважно говорить тільки з досить близькими людьми за довірливих взаємин із ними.

Клієнт – людина, яка звернулася у психологічну консультацію за допомогою до професійного психолога для вирішення певної проблеми.

Комплекс психологічний – помилкове уявлення людини про свої фізичні або психологічні вади, їхнє перебільшення, яке супроводжується глибинними і, як правило, прихованими від сторонніх людей переживаннями через ці вади.

Комплексна теорія інтерпретації сповіді клієнта – спосіб інтерпретації сповіді клієнта, заснований на сукупності положень, які впливають з певних психологічних теорій.

Конструктивний підхід до вирішення проблеми клієнта – прагнення психолога-консультанта не так позбавити клієнта від переживань з приводу проблеми, з якою той стикнувся, як, зберігши і примноживши енергію клієнта, спрямувати її на вирішення проблеми (у конструктивне русло).

Лібідо – специфічна психічна енергія, яка є основою всіх сексуальних проявів.

Любов – інтенсивне, напружене і відносно стійке почуття суб'єкта, фізіологічно обумовлене сексуальними потребами; виражається в соціально формованому прагненні бути максимально повно представленим

своїми особистісно значимими рисами в життєдіяльності іншого так, щоб пробудити в нього потребу у відповідному почутті тієї ж інтенсивності, напруженості та сталості.

Максималізм клієнта – бажання, прагнення клієнта досягти найбільш сприятливих для себе результатів психологічного консультування, зробити себе майже ідеальною людиною, позбутися вад за мінімальних затрат зусиль і часу.

Міжособистісна сумісність подружжя – оптимальне сполучення ціннісних орієнтацій, соціальних установок, інтересів, мотивів, потреб, характерів, темпераментів, темпу і ритму психофізіологічних реакцій та сексуальної поведінки шлюбних партнерів.

Можливості психолога-консультанта – перелік того, що реально здатний чи не здатний зробити психолог-консультант у практичному вирішенні проблем, з якими до нього звертаються клієнти.

Моральна підтримка клієнта з боку психолога-консультанта – емоційна, словесна підтримка клієнта консультантом-психологом у формі співчуття, співпереживання йому, схвалення, похвали і т. ін.

Нарцисизм – несвідоме самозамилування, самовдоволення та самозакоханість людини.

Невпевненість клієнта в собі – відсутність у клієнта впевненості у своїх силах і можливостях, у тому, що він може успішно подолати свої життєві проблеми.

Нормативні сімейні кризи – перехідні моменти між стадіями життєвого циклу сім'ї.

Ненормативні сімейні кризи – наслідки переживання подружжям негативних життєвих подій.

Образ я-клієнта – уявлення клієнта про самого себе, про свої психологічні особливості.

Оперативна допомога клієнтові – термінова, поточна допомога психолога-консультанта клієнтові, яка розрахована на досягнення швидкого ефекту від проведеного консультування.

Очікування у шлюбі – сподівання у можливості реалізації шлюбним партнером бажаної (потрібної, приємної) моделі поведінки.

Перманентна проблема клієнта – постійна, типова проблема, яка в цього клієнта існує досить давно або періодично з'являється в його житті.

Почуття – вища форма емоційного ставлення людини до предметів і явищ дійсності, що відрізняється відносною усталеністю, узагальненістю, відповідністю потребам, мотивам і цінностям, які були сформовані в процесі її особистісного розвитку.

Привабливість – те, що викликає захоплення, приваблює до себе своїми якостями, властивостями.

Проблемне інформування клієнта (про суть його проблеми) – пояснення клієнтові суті його проблеми у всій її складності, під час якого розуміння проблеми психологом-консультантом і самим клієнтом може і збігатися, і не збігатися.

Процедура підкріплення (емоційної підтримки) клієнта – прийоми, за допомогою яких психолог-консультант емоційно підтримує клієнта, особливо на стадії сповіді й у процесі її спільної інтерпретації.

Психологічна діагностика особистості – вивчення індивідуально-психологічних особливостей, ознак, властивостей особистості та визначення її психологічного портрету чи психологічного діагнозу.

Реальність проблеми клієнта – відповідність тієї проблеми, про яку клієнт розповідає психологові-консультантові, справжньому стану речей. Проблема, позначену клієнтом, вважають реальною, якщо вона насправді існує і не є надуманою.

Ревнощі – це підозріливе ставлення людини до об'єкта обожнювання, пов'язане з болісним сумнівом у його вірності, або знанням про його невірність.

Рефлексія (у ході спілкування з людьми) – усвідомлення людиною своїх дій, думок і почуттів, а також того, як її сприймають ті, з ким вона спілкується.

Розлучення – розрив подружніх стосунків у юридичному, економічному та психологічному аспектах, що спричиняє реорганізацію сімейної системи.

Самооцінка – судження і почуття людини стосовно її власної цінності.

Сім'я – партнерський союз, який передбачає активну соціальну та професійну діяльність подружжя, спільне ведення домашнього господарства, виховання дітей, можливість виявити свої статеві потреби та очікування.

Сімейна криза – стан сімейної системи, що характеризується порушенням звичних способів функціонування сім'ї і неможливістю її членів справитися з новою ситуацією, використовуючи старі моделі поведінки.

Сповідь клієнта – детальна розповідь клієнта психологові-консультантові про свою проблему із врахуванням його відповідей на питання психолога консультанта.

Темперамент – сукупність індивідуальних особливостей особистості, яка має своєю фізіологічною основою тип вищої нервової діяльності і характеризує динаміку психічної діяльності людини.

Тимчасове вирішення проблеми клієнта – таке вирішення проблеми, яке хвилює клієнта, яке лише на деякий час знімає її гостроту, але не вирішує проблему повністю і не гарантує повторення чи загострення відповідної проблеми в майбутньому.

Характер – сукупність психічних особливостей особистості, що проявляється в її діях, поведінці.

Шлюб – добровільний сімейний союз чоловіка з жінкою (моногамний), або союз одного чоловіка і декількох жінок чи навпаки (полігамний), щ породжує взаємні права та зобов'язання.

Шлюбний діагноз – глибинне та всебічне вивчення особистостей, які утворюють шлюбну пару (реальну чи потенційну), з метою виявлення відповідності їхніх взаємних очікувань реальним моделям поведінки.

Шлюбний потенціал – сукупність наявних можливостей, ознак людини, що можуть сприяти гармонійному шлюбному партнерству

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕТОДИ СІМЕЙНОЇ ДІАГНОСТИКИ

- Запитальник «Діагностика поведінки особистості в конфліктній ситуації» (О. С. Кочарян)
- Методика «Ревнощі в сімейному житті» (за Є. П. Ільїним)
- Методика «Установки в сімейній парі» (Ю. Є. Альошина)
- Тест-опитувальник батьківського ставлення (А. Я. Варга, В. В. Столін)
- Розподіл ролей у сім'ї (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, О. М. Дубовська)
- Спілкування в сім'ї (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, О. М. Дубовська)
- Методика «Типовий сімейний стан» (Е. Г. Ейдемільер, В. Юстицькіс)
- Опитувальник «Конструктивно-деструктивна сім'я» (КДС) (Е. Г. Ейдемільер, В. Юстицькіс)
- Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман)
- Тест-опитувальник задоволеності шлюбом (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко)
- Опитувальник «Шкала кохання й симпатії» (З. Рубін)
- Методика «Аналіз сімейних взаємин (АСВ)» (Е. Ейдемільер, В. Юстицькіс)
- Опитувальник «Шкала емоційного відгуку» (А. Меграбян і Н. Епштейн)
- Методика «Діагностика сімейних ролей подружжя» (Д.Є. Карпова, Є.М. Потапчук)
- Методика «Діагностика шлюбного потенціалу особистості» (ДШПО) (Потапчук Є. М.)
- Методика «Загальна сімейна тривога» (Е. Ейдемільер і В. Юстицькіс (2000))
- Методика «Сенсорні переваги в сім'ї» Н. Л. Васильєвої
- Методика «Колесо подружнього балансу»

- Опитувальник РЕА (розуміння, емоційне тяжіння, авторитетність)
- Методика «Лідер» (*М. Богуславська*)
- Методика «Маскулінність-фемінінність» (*С. Бем*)
- Опитувальник «Осада» (*С. Яковенко*)
- Опитувальник «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОП) (*А. Н. Волкова*)
- Тест вигорання (МВІ – Maslach burnout inventory) (*К. Маслач адаптація для шлюбно-сімейних взаємин О. Я. Кляпець*)
- Методика «Мій лист до партнера»
- Методика «Шкала оцінки сімейної адаптації й згуртованості – FACES-III» (*D. H. Olson, J. Portner, Y. Lavee 1985*) в адаптації *Н.Ф. Михайлової*
- Опитувальник оцінки сімейної згуртованості та сімейної адаптації для дітей підліткового віку (*Д. Олсон*)
- Тест на міжособистісну залежність
- Тест незакінчених речень для дітей та підлітків
- Метод малюнка в практиці діагностики сімейних взаємин

Психограма подружніх взаємин

I. Соціально-економічні й демографічні характеристики:

- а) житлові умови;
- б) сімейний бюджет (розмір та спосіб розподілу);
- в) стаж шлюбу;
- г) вік та різниця у віці;
- ґ) освіта;
- д) рід занять;
- е) кількість та вік дітей.

Методи дослідження:

1. Опитування або бесіда;
2. Анкета;
3. Аналіз документів (наприклад особова справа учня).

II. Дошлюбні стосунки

- а) місце й ситуація знайомства
- б) перше враження один про одного (позитивне, негативне, нейтральне)
- в) тривалість періоду залицяння.
- г) ініціатор шлюбної пропозиції (чоловік, жінка інші зацікавлені особи)
- ґ) час обдумування шлюбної пропозиції
- д) ситуація оформлення шлюбу (як весілля)

Методи:

- I. Інтерв'ю, бесіда.

III. Хронологія фактів сімейного життя (інформація про стосунки подружжя, батьків, дідусів).

IV. Етнічна та релігійна приналежність.

V. Соціальні зв'язки сім'ї: склад мікрооточення (рідні, сусіди, друзі, колеги); частота контактів із представниками мікрооточення (зобразити у вигляді кіл сім'ю, родичів, друзів, установи і та ін. Між колами показати зв'язки за такими категоріями: істотна допомога; допомога відсутня; джерело стресу; джерело енергії).

Методи:

1. Бесіда;
2. Анкета «Контакти сім'ї».

VI. Стадія шлюбу:

Визначити, на якій стадії шлюбу перебуває ця пара й виявити ті проблеми, які можуть виникнути, виходячи з особливостей цієї стадії:

- 1) шлюбу за стажем;
- 2) за дітьми.

Методи:

1. Вільна бесіда з виділених проблем.

VII. Оцінка рівня благополуччя сімейних взаємин:

- а) визначення задоволеності шлюбом;
- б) визначення психологічного клімату в сім'ї;
- в) фактори ризику сім'ї;
- г) потенціальний ініціатор конфлікту.

Методи:

1. Опитувальник задоволення шлюбом;
2. Вимір установок сімейної пари;
3. Методики на діагностику подружньої сумісності:
 - на сексуальну сумісність;
 - на діагностику темпераменту, характеру;
4. Методика «Конструктивно-деструктивна сім'я».

VIII. Оцінка окремих феноменів подружніх взаємин:

- а) визначення конфліктності (методика Томаса: характер взаємодії в конфліктній парі або ситуації);
- б) визначення функціонально-рольової узгодженості (методика «Ролі в сім'ї»);
- в) визначення емоційного стану в сім'ї (методика «Типовий сімейний стан», методика Розенцвейга, тест Люшера, «Спілкування в сім'ї»);
- г) діагностика взаєморозуміння ідеального образу партнера: (методика Лірі;

IX. Дослідження індивідуально-психологічних особливостей подружжя:

Мета: визначення подружньої сумісності:

– вироблення напрямів корекційної роботи з подружньою парою: (методика Лічко, методика на визначення самооцінки, методи рівня приязні);

– особистісні якості: методика Кеттела, Айзенка, Сонді).

X. Дослідження сімейного дозвілля, інтересів, цінностей:

Методики: «Опитувальник ціннісних орієнтацій», опитувальник «Інтереси та дозвілля».

XI. У результаті аналізу всіх аспектів подружжя всі дані зводимо в психограму подружжя.

У ній указується таке:

1. Зони конфлікту в подружній парі.
2. Потенційний ініціатор конфлікту в кожній із зон.
3. Рівень психологічної сумісності.
4. Загальний прогноз відносин у парі.
5. Рекомендації із корекційної роботи з парою та кожним окремо.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

5. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї : курс лекцій. Київ: МАУП, 2001. 170 с.
6. Бріш К. Г. Розлади прив'язаності: від теорії до терапії: (посібник) / К. Г. Бріш. Львів, 2012. 314 с.
7. Васьківська С. В. Основи психологічного консультування: Навч. посіб. Київ: Четверта хвиля, 2004. 256 с.
8. Волошко Д. О. Основні чинники ефективності спілкування молодого подружжя. Вісник. Соціологія. Психологія. Педагогіка. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2006. Вип. 26. С. 40–44.
9. Говорун Т. В. Стать та сексуальність: психологічний ракурс : [навч. посіб.] / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. Т.: Навчальна книга – Богдан, 1999. 384 с.
10. Грицюк І. М., Сащук Ю. В. Значення сімейного клімату для успішного навчання дитини з діагнозом ЗПР (молодший шкільний вік). Наукові перспективи. Серія Психологія. Вип. 4 (22). Київ. 2022. С. 346–356
11. Грицюк І. М., Магдисюк Л. І. Психологічний супровід та консультування сім'ї, яка виховує дитину з порушеннями розвитку (системний підхід). Перспективи та інновації науки. Електронний журнал. 2022. <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/download/1149/1146>
12. Зозуль Т. В. Психологічні особливості розподілу сімейних ролей у подружніх парах із суттєвою різницею у віці / Психологія і особистість. 2016. № 1(9). С. 129–138.
21. Кісарчук З. Г., Єрмусевич О. І. Психологічна допомога сім'ї: Навч. посіб: У 3 кн. Київ: Главник, 2006. Кн. 1. 128 с.
22. Кісарчук З. Г., Омельченко Я. М., Г. П. Лазос [та ін.]. за ред. З. Г. Кісарчук. Особливості стосунків «психотерапевт-клієнт» у сучасному соціокультурному середовищі: монографія / Київ, Видавничий Дім «Слово», 2017. 225 с.
23. Кляпець О. Феномен емоційного вигорання в сім'ї. Соціальна психологія. 2006. № 4. С. 168–176.
24. Козловська Е. В. Психологічна готовність молодого подружжя до гармонізації стосунків : дис. канд. психол. наук. Київ., 2010.
25. Комарова Н. М. Особливості консультативної роботи з сім'ями, які виховують біологічно нерідних дітей. Соц. Працівник. 2006. 15. С. 14–31.
26. Магдисюк Л. І. Методичні рекомендації до курсу «Психологія сімейної кризи». Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 22 с.
27. Магдисюк Л. І. Особливості шлюбно-сімейних стосунків у залежності від подружнього стажу: діагностика та консультування : монографія / Л. І. Магдисюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 188 с.
28. Магдисюк Л. І. Психологічна допомога дитині та сім'ї: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 324 с.

29. Магдисюк Л., Замелюк М., Безпарточна О., Борбич Н. Психологічна допомога дитині та сім'ї: практикум. навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 280 с.
30. Магдисюк Л.І., Федоренко Р. П. Основи психологічного консультування : навчальний посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 360 с.
31. Максимова Н. Ю Сімейне консультування : навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 304 с.
32. Онуфрієнко Л. О. Психологічний комфорт у сім'ї – запорука успішного розвитку особистості дитини. Обдарована дитина. 2011. № 10. С. 59–62.
33. Пашкова Н. Психологічна допомога особам, що пережили розлучення. Вісник Київ. ін-ту бізнесу та технологій / Київ. ін-т бізнесу та технологій. Київ, 2010. Вип. 3 (13). С. 167–168.
34. Поліщук В. М., Ульяна Н. М., Поліщук С. А. Психологія сім'ї : навч. посіб. Суми : Університет. кн., 2009. 282 с.
35. Попович І. Т. Вплив гендерних стереотипів на сімейне життя молодих людей Закарпаття. Психологічні перспективи / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2010. Вип. 16. С. 241–250.
36. Потапчук Є. М. Кризи сімейного консультування та як їх подолати : довідник сімейного психолога. Хмельницький: ХНУ, 2014. 35 с.
37. Потапчук Є. М. Психологічна діагностика шлюбного потенціалу та міжособистісної сумісності з партнером : довідник сімейного психолога. Хмельницький : Видавництво «PolyLux design & print», 2020. 36 с.
38. Психологічна допомога сім'ї: Навч. посіб.: У 3 кн. / за заг. ред. З. Г. Кісарчук. Київ: Главник, 2006. Кн. 3. 144 с.
39. Психологічна допомога учасникам АТО та їх сім'ям : кол. моногр. / за заг. ред. М. Мушкевич. Вид. 2-ге, змін. та доповн. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 356 с.
40. Психологія життєвої кризи / за заг.ред. Т. М. Титаренко. Київ: Агропромвидав України, 1998. 348 с.
41. Магдисюк Л. І. Надання психологічної допомоги, спрямованої на покращення міжособистісного спілкування осіб пізньої зрілості та їх сімей / Л. І. Магдисюк, І. І. Головій // Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka # 51 (01/2020): Wydawca : Sp. z o.o. «Diamond trading tour». 2020. S. 100-103.
42. Магдисюк Л. І. Психологічна готовність молоді до раннього шлюбу / Л. І. Магдисюк, Т. Цесля // Практична психологія сучасності ресурси та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 26-27 вересня 2019 р.) / СНУ імені Лесі Українки ; кафедра практичної та клінічної психології ; за заг. ред. М. І. Мушкевич. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. С. 163–166.
43. Магдисюк Л. І. Психологічна допомога сім'ї, яка виховує дитину із затримкою психічного розвитку / Л. І. Магдисюк, О. Б. Блаватна // Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka # 52 (02/2020): Wydawca : Sp. z o.o. «Diamond trading tour». 2020. S. 64-66.

44. Магдисюк Л. І. Фактори, що обумовлюють психологічну готовність молоді до шлюбно-сімейних відносин / Л. І. Магдисюк, Т. І. Цесля // Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka # 52 (02/2020): Wydawca : Sp. z o.o. «Diamond trading tour». 2020. S. 67-70.
45. Помиткіна Л. В., Злагодух В. В., Хімченко Н. С., Погорільська Н. І. Психологія сім'ї : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: НАУ, 2011. 271 с.
46. Психологія сім'ї: навч. посібник / [Поліщук В. М. ін.; за заг. ред. В. М. Поліщука. 2-е вид. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 282 с.
47. Психологія сімейних взаємин: навч. посіб. / [М. С. Корольчук та ін.; за заг. ред. М. С. Корольчука. К. : Ніка-Центр, 2010. 296 с.
48. Психологічна допомога в клініці: навчально-методичний посібник / Р. П. Федоренко та ін. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 224 с.
49. Седих К. В. Психологія взаємодії систем: «сім'я і освітні інституції»: монографія. Полтава: Довкілля. 2006. 260 с.
50. Седих К. В. Психологія сім'ї : навч. посіб. / К. В. Седих. К. : ВЦ «Академія», 2015. 192 с.
51. Семиченко В. А. Мистецтво взаєморозуміння. Психологія та педагогіка сімейного спілкування : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів] / за заг. ред. В. А. Семиченко. К.: Веселка, 1998. 214 с.
52. Столярчук О.А. Психологія сучасної сім'ї : навч. посіб. Кременчук, 2015. 135 с.
53. Федоренко Р. П. Аналіз психологічних особливостей подружньої зради на різних стадіях функціонування сім'ї / Психологія : реальність і перспективи : зб. наук. пр. Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне : ВДГУ, 2018. Вип. 10. С. 146 – 152.
54. Федоренко Р. П. Психологічний аналіз подружніх взаємин на різних стадіях функціонування сім'ї: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 320 с.
55. Федоренко Р. П. Психологія молоді сім'ї та сімейна криза : монографія. Луцьк: «Вежа», 2007. 195 с.
56. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 364 с.
57. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : навч. посіб. Вид. 2-ге, змін. та доповн. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 480 с.
58. Федоренко Р. П., Шкарлатюк К. І. Психологічний практикум з консультування: зміст, прийоми, технології. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 200 с.
59. Федоренко Р. П., Мушкевич М. І. , Дучимінська Т. І., Магдисюк Л. І. Психологія молоді сім'ї : монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 362 с.
60. Федоренко Р. П., Мушкевич М. І. , Дучимінська Т. І., Магдисюк Л. І. Психологія молоді сім'ї: монографія. Вид. 2-ге, доповн. та змін. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 392 с.

61. Федоренко Р. П., Мушкевич М. І., Коширець В. В. Психологічне консультування: зміст, прийоми, технології. Вид. 2-ге, змін. та доп. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 368 с.
62. Федоренко Р. П. Програма сертифікатного курсу з підвищення професійної компетентності за напрямом «Сімейна психологія та психотерапія». Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 92 с.
63. Хавула Р. М. Психологічні особливості подружньої сумісності / Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педуніверситету імені Івана Франка. Дрогобич : Посвіт, 2012. Вип. 3. С. 258–267.
64. Цибулько Л. Г. Криза сім'ї й сімейних стосунків як фактор соціального сирітства. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2012. 3. С. 69–74.
65. Цільмак О. М., Лефтеров В. О. Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі: навчально-наочний підручник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020, 266 с.
66. Черезова І. О. Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / І. О. Черезова. – Бердянськ, БДПУ, 2016. – 193 с.

